

10. Sınıf
TÜRK HALK EDEBİYATI-OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN EDEBİ METİNLER
(Anlatmaya Bağlı edebi Metinler ve Göstermeye Bağlı Edebi Metinler)

MEDDAH: Tek kişi tarafından oynanan bir halk tiyatrosudur. Son devrin meddahları kahvehanelerde yüksekçe bir yere oturup anlatırlardı. Bunlar halk arasında dolaşan veya yazılı edebiyattan alınma yahut kendilerinin zemin ve zamana uygun olarak uydurdukları hikâyeleri, kahramanlarının şivelerini taklit ederek türlü jest ve mimiklerle anlatırlardı. Meddah, bir tiyatro eserindeki bütün şahısları kendisinde birleştirmiş bir aktör durumundadır.

Meddah, olayları temsil ederken seyircilerin rahatça görebileceği yüksek bir yere oturur. Bir eline mendil (makreme), bir eline de sopa (değnek) alır. Mendili değişik tipteki kişilerin kıyafetini göstermek ve ağzını kapatarak seslerini taklit etmek, değişik başlıklar yapmak için kullanır. Sopadan da oyunu başlatmak, seyirciyi susturmak, değişik sesler çıkarmak ve saz, süpürge, tüfek, at gibi varlıkları canlandırmak için yararlanır.

Meddah oyunu, genellikle kahvehane, meydan gibi halkın topluca bulunduğu yerlerde oynanırdı. Her kesimden insan bu oyuna ilgi gösterirdi. Saray halkını eğlendirmek için görevlendirilen meddahlar da vardı. Meddah, çeşitli kişisel ilişkilerin taklit yoluyla canlandırılması, senaryoların orada bulunan seyirciye göre, doğaçlama olarak geliştirilmesi açısından hikâyecilerden ayrılarak bir oyuncu kimliği kazanır.

HALK HİKÂYELERİ: Halk hikâyeleri masallar ve destanlar gibi anlatıma dayalı türlerdendir. Halk hikâyelerinde destanlarda olduğu gibi tarihi bir olayın bulunması şart değildir. Olaylar düz yazı şeklinde anlatılmakla birlikte hikâye kahramanının ağzından söylenen duyguları dile getiren bölümler manzumdur. Halk hikâyelerinde kişilerin ve olayların anlatımında daha gerçekçi bir ifade görülür. Konunun ağırlığını kahramanlıktan çok aşk maceraları oluşturur.

Halk hikâyeleri 15. yüzyıl sonrasında ortaya çıkan sosyal değişimler sonucunda, âşık adı verilen sanatçılar tarafından yayılıp geliştirilmiştir. Bu hikâyeler üç ana bölümden oluşur.

Döşeme: Dinleyenleri hikâyeye hazırlamak için yapılan giriştir. Eski âşıkların isimleri anılır, hikâye hk. bilgi verilir.

Asıl Metin: Serim, düğüm çözüm bölümleriyle asıl hikâyeye anlatılır.

Dua: Bir dua edilerek hikâyeye bitirilir.

Halk hikâyeleri; Türk, Arap ve İran-Hint Kaynaklı olmak üzere üç grupta toplanır:

Kaynağı Türk olan hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan vb.

Kaynağı Arap olan hikâyeler: Yûsuf u Züleyhâ, Leyla ile Mecnun vb.

Kaynağı Hint-İran olan hikâyeler: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne vb.

KARAGÖZ: Gerili bir perdenin arkasında, ışık önünde söz, tef, şarkı eşliğinde birtakım tasvirlerin gölgelerinin perdeye yansıtılması ve oynatılmasıdır.

Karagöz oyununda Karagözcü, çok yönlü gerçek bir sanatçı (aktör); oyun sırasında gereçleri veren çırac; Karagözcünün isteği doğrultusunda perde gazelleri, şarkılar, türküler okuyan yordak, deve derisinden veya mukavvadan kesilerek hazırlanmış renkli kuklalar (tasvirler) bulunur. Karagöz oyunu (Gölge oyunu) dört bölümden oluşur :

1. Giriş (Mukaddime): Hacivat bu bölümde müzik eşliğinde bir semai okuyarak perdeye girer. “Hay Hak” diyerek perde gazelini okur, Karagöz’ü çağırır, kavga ederler.

2.Muhavere: Asıl oyundan bağımsız bir bölümdür. İkisi (karagöz,Hacivat)arasında geçen konuşmalardan oluşur.

3.Fasıl: Asıl oyunun yer aldığı bu bölümde konuya uygun olarak çeşitli tipler perdeye gelir. Kendi ağız özelliklerine göre konuşturulurlar.

4.Bitiş: Hacivat ile Karagöz’ün arasındaki konuşma bir kavga ile son bulur. Karagöz bir sonraki oyunun yerini, adını duyurur.

ORTA OYUNU:İzleyicilerle çevrilmiş bir alanda, yazılı metne bağlı olmaksızın bir konu etrafında doğaçlama geliştirilen bir seyirlik oyun biçimidir. Müzik, dans, şarkı, taklit, karşılıklı konuşma unsurlarına yer verilen orta oyunu “kol oyunu, meydan oyunu” adlarıyla da anılır. Orta oyunu dört bölümden oluşur:

1.Giriş (Mukaddime): Pişekâr zurna eşliğinde sahneye gelir, oyunu başlatır, ardından Kavuklu sahneye girer.

2.Muhavere: muhavere iki bölümden oluşur “Arzbar” denilen birinci kısımda Pişekar ile Kavuklu sohbet ederler.

“Tekerleme” denen ikinci kısımda ise Kavuklu başından geçen tuhaf bir olay anlatır, sonunda bunun bir rüya olduğu anlaşılır.

3.Fasıl: Bütün aktörlerin rol aldığı asıl olayın canlandırıldığı bölümdür.

4.Bitiş: Pişekâr Kavuklu ile son bir konuşma yapar, “Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola” der bir sonraki oyunun yerini ve zamanını bildirir.

KÖY SEYİRLİK OYUNLARI: Köy seyirlik oyunları, adı üzerinde seyirlik oyunlardır. Tıpkı orta oyunumuzda olduğu gibi bu oyunlar da genellikle köyün ortasında, köy meydanında oynanır. Seyirciler çepeçevre oyuncularını çevreler. Oyuncu - seyirci ayrılığı hem vardır hem yoktur. Oyuncuları oyuna seyirciler hep beraber hazırlar. Bir tas, bir şapka, bir baston, bir deve, bir sopa, bir tüfek olabilir. Sırası gelen oyuncu seyirci içinden çıkararak oyuna katılır, oyundaki görevi bittikten sonra yeniden seyircilerin arasına karışır.

Köy seyirlik oyunlarında da ortaoyununda ve meddahada olduğu gibi doğaçlamaya büyük önem verilir.

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU İLE MODERN TÜRK TİYATROSU ARASINDAKİ FARKLAR

- 1)Geleneksel Türk tiyatrosu doğaçlamadır., yazılı metin yoktur. Modern Türk tiyatrosu doğaçlama değildir, metin vardır.
- 2)Geleneksel Türk tiyatrosunda sahne fikri yokken modern Türk tiyatrosunda sahne ve dekor vardır.
- 3)Geleneksel Türk tiyatrosunda belirli tipler varken, modern Türk tiyatrosunda çeşitli karakterler ve tipler olabilir.
- 4)Geleneksel Türk tiyatrosunda taklit ve yanlış anlamalar önemli yer tutarken modern Türk tiyatrosunda konuya göre dil kullanılır.
- 5)Geleneksel Türk tiyatrosu halk çevresinde, modern Türk tiyatrosu ise aydın çevrede ortaya çıkmıştır.

MESNEVİ: Kelime anlamı “ikişer ikişer, ikili” demektir. Divan edebiyatı nazım şekillerindedir. İran edebiyatından bize geçmiştir.Nazım birimi beyittir, beyit sayısı sınırlı değildir, aruz ölçüsü ile yazılır, aruzun kısa kalıpları tercih edilir. Her beyit kendi arasında kafiyelidir. (aa bb cc ...) Mesnevilerde her beyit kendi içinde kafiyeli olduğu için şairler kafiye bulmakta zorluk çekmezler, dolayısıyla çok uzun eserler meydana getirebilirler. Bu özelliklerinden dolayı olay anlatan, bugün roman ve hikâyenin yerine geçebilecek pek çok eser (Leyla ile Mecnun, Hüsn ü Aşk gibi) mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır.

Beş mesnevi topluluğuna “hamse” denir. Mesneviler konularına göre aşk, din, kahramanlık, savaş konulu mesneviler, didaktik mesneviler, bir şehrin güzelliklerini anlatan mesneviler (şehrengiz) olmak üzere sınıflandırılabilir.

XI. yüzyıldan başlayarak değişik konuları işleyen mesneviler edebiyatımızda yer almıştır. Edebiyatımızda ilk yazılan mesnevi Yusuf Has Hacip’in Kutadgu Bilig adlı eseridir. Türk edebiyatında tanınmış mesneviler şunlardır:

- 1.Kutadgu Bilig-Yusuf Has Hacip
- 2.Çarhnâme-Ahmet Fakih
- 3.Yusuf u Züleyha- Şeyyat Hamza
- 4.Mesnevi-Mevlânâ Celâlettin Rumi
- 5.Risâletü'n-Nushiyye- Yunus Emre
6. Harnâme-Şeyhi
- 7.Mevlit-Süleyman Çelebi
- 8.Hayriyye-Nâbî
- 9.Hüsn ü Aşk- Şeyh Galip